

דף כד.

אלמה תני אביי קשישא מצוה בגדול ליבם, לא רצה

הולכין אצל אחיו הקטן, לא רצה חוזרין אצל גדול.

תוכן ענינים

- א. בענין כשאין גדול האחין רוצה לייבם.
 ב. בענין דין ירושת היבם בנכסי אחיו המת.
 ג. בענין קבלת מצות, ואי מעכב דברים שבלב.

א] נחלקו הראשונים אי כשלא רצה הגדול האם כל האחין שוין או דגדול גדול קודם, והולכין בהדרגה כפי שנותיהם, ויש לעיין במאי נחלקו.

- א. רש"י ותוס' (ד"ה ה"ג) כתבו דהולכין אצל אחיו הקטן משמע קטן הימנו וגדול משאר אחיו, אלמא מהדרינן אגדול גדול קודם. ונמצא דליכא דין גדול האחין דוקא, אלא שהולכין בהדרגה לכל אח הקטן מזל"ז.
- ב. אמנם הרמב"ם כתב (הל' יבום פ"ב ה"ז) לא רצה הגדול ליבם 'מחזרין על כל האחים', לא רצו חוזרין אצל גדול וכו', עכ"ל. וכן להלן (הלכה י"ב) כתב מאחר שנסתלק הגדול שמצוה בו 'הרי כולן שוין'. ונמצא דנחלקו הראשונים אי דינא דגדול הוא רק בגדול האחין או לא, ויל"ע במאי פליגי [ועפ"י פלוגתתם תלוי למה הגמ' הביא אביי קשישא עיין בראשונים].
- ג. בספר מורשת משה (ס"י כ"ח) כתב לפרש במאי פליגי, דיש לחקור מהו מעלת הגדול, האם יש עדיפות ביבום שלו שזה יותר חשיבות ומכובד יותר, או דהוא מצד שמוטל עליו אחריות הבית יותר משאר האחין, והוא אחראי יותר.
- ד. וכתב דפלוגתת הראשונים דלעיל תלוי בזה, דאי הוא משום חשיבות אז מסתבר דכל אח שהוא גדול מאחיו הקטן ממנו עדיף, משא"כ אי הוי מצד אחריות הרי יש אחראי אחד וכשהוא אינו רוצה ליכא ענין לילך לשאר האחין.
- ה. בתוס' הרא"ש משמע דענינו חשיבות שכתב וז"ל דמ"ט אמר רחמנא בכור לייבם מפני שהוא הגדול, מסתבר נמי אם אין כאן בכור או אין הבכור רוצה לייבם חשיבות המצוה הוא בגדול, עכ"ל. וחזינן דהוא תלוי בחשיבות, וכן משמע ברשב"א. אולם להרמב"ם י"ל דענינו אחריות.
- ו. ובזה מובן דלתוס' הרא"ש גדול גדול קודם, משא"כ להרמב"ם דהוא מצד אחריות הכל תלוי רק בגדול הבית היחיד.
- א. והוסיף דבר נחמד דתנן מצוה בגדול לייבם 'ואם קדם הקטן זכה', ור"ל דמהני היבום. והעיר דהרמב"ם השמיטו, וצ"ע מ"ט, וגם צ"ב דהטור ושו"ע באמת הביאוהו להלכה דאם קדם הקטן זכה. ולהנ"ל להרמב"ם דהוא ענין של אחריות פשיטא דביד כל אחת לעשותו דהנידון מצד 'חיובים', אבל להרא"ש דהוא מצד חשיבות שפיר הוצרך לאשמעינן.

דף כד.

מה בכור אינו נוטל בראוי כבמוחזק אף האי אינו נוטל בראוי כבמוחזק.

ב] נחלקו הראשונים במאי נאמר דינא ד'אינו נוטל בראוי כבמוחזק, האם מיירי בנכסי המת, או בנכסי אבי המת.

- א. הנה תנן להלן (דף מ.) הכונס את יבמתו זכה בנכסיו של אחיו, וזה נלמד מדכתיב יקום על שם אחיו, דהיינו לנחלה כדפי בגמ' לעיל. והגמ' כאן מוסיף דהכתוב קראו 'בכור' לגריעותא דאינו נוטל בראוי כבמוחזק.
- ב. וכפשוטו הך דין בכור נאמר על מה שהיבם יורש נכסי אחיו, דרק יורש בנכסי אחיו במוחזק ולא בראוי, וכן פי' הראשונים (רמב"ן רשב"א וריטב"א בשם הר"ח). ולפי"ז ירושת היבם בנכסי אחיו הוי כבכור לענין זה.
- ג. אולם רש"י בד"ה בכור כתב באופ"א וז"ל בכור אינו נוטל וכו' אף יבם הנוטל פי שנים בנכסי 'אביו', חלקו וחלק אחיו שמת, אינו נוטל בראוי כבמוחזק, עכ"ל. ומבואר ברש"י דבר מחודש דהכתוב קראו בכור לענין נחלת אביהם, דהיבם קם תחת אחיו המת, ונוטל בנכסי אביו פי שנים דהיינו חלקו וחלק אחיו המת [ולרש"י א"ש יותר מה שנקרא בכור דהרי הוא נוטל פי שנים, משא"כ לאידך ראשונים אינו נוטל פי שנים, ורק דנקרא בכור שלא ליטול בראוי].
- ד. ובמשנת ר' אהרן (ס"י י"ז) כתב בביתאור פלוגתתם, דרש"י סבר דכל מה שיש לו ליבם דין בכור הוא רק כלפי האב, אבל כלפי מה שירש מאחיו המת אינו כבכור, והוא יורש גם בראוי וגם מה שבא לאחיו אחר מותו מהאב. אולם שיטת שאר הראשונים דיש לו דין בכור כלפי אחיו המת, ומשו"ה במקום שמת האב קודם שמת האב אז יש לו כח ליורשו, אבל כשמת האב קודם האב אינו נוטל כלום מנכסי האב, דהרי זה ראוי ואינו יורש נכסי המת בראוי.

- ה. ור' אשר אראלי שליט"א העיר דרש"י כתב בלשונו 'דאין שאר האחין חולקין עמו' דמשמע דהוא יורש אחיו כדין ירושה הרגיל של ירושת את, ורק דבעלמא כל האחין חולקין יחד וכאן נאמר דינא 'דאין להם חלק עמו' אבל הוא נשאר בדין ירושתו הרגיל, ולפי"ז הדין נותן שיהא נוטל גם בראוי בנכסי אחיו כיון דהוא דין ירושה בעלמא, ועל כרחך דהך דין בכור נאמר לגבי דין חדש שנאמר לגבי היבם דהרי הוא בכור של האב דניתן לו זכות ליקח ב' חלקים בנכסי האב, וזהו דין מחודש שנאמר בהיבם וע"ז בא דינא דראוי כבמוחזק, משא"כ שאר הראשונים למדו דגם מה שנוטל נכסי אחיו הוא ירושה מחודשת ודין כאילו היבם הוא בכורו של 'אחיו המת', ושפיר נאמר דינו בככור שלא יטול בראוי כבמוחזק.
- ו. ובשיעורי ר' אלי ברוך (אות רנ"ז) העיר דבקרא כתיב 'יקום על שם אחיו המת' ולא כתיב על שם אביו, [וכע"ז העירו בגמ' להלן דף מ. ע"ש], ולרש"י לפי הנ"ל הרי הוא נקרא יורש בנכסי אביו.
- ז. ועל כן פ"י פלוגתתם באופ"א, דיש לחקור ביסוד הדין דהיבם נוטל בנכסי אחיו המת, האם הוא מדיני ירושה וכשאר דיני נחלות, וכאן נאמר דין ירושת האחין שהיבם יורש אחיו לבד ולא שאר האחין. או דהוי דין מחודש דיקום על שם אחיו לנחלה ומדיני היבם שזוכה בנחלתו של אחיו, והוא זכיה בעלמא ולא מצד סדר נחלות ומדיני ירושה.
- ח. וביאר דבזה פליגי רש"י והראשונים, דלרש"י דמה שזוכה היבם בנכסי אח המת אין זה מדיני ירושה אלא זכות ממון שזיכתה לו תורה, ולכן כמו שהוא קם תחת אחיו לזכות בנכסיו, ה"ה שהוא קם תחת אחיו לענין זכותו של האח לירש את אביהם. ולפי"ז לעולם אין היבם קם תחת אביו אלא ע"י שהוא תחת אחיו המת הוא זוכה בירשות אביהם ג"כ.
- ט. והראשונים דפליגי ס"ל דמה שהוא זוכה הוא מדיני ירושה, וא"כ מצד זה אינו יורש אלא בנכסי המת, ומצד זכות זו אינו יורש אלא את נכסי אחיו ולא מצינו שע"י דין ירושה יכול לזכות בנכסי אביהם המת.

אחד איש שנתגייר לשום אשה וכו' וכן מי שנתגייר לשום שולחן מלכים וכו' אינן גרים דברי ר' נחמיה וכו' משמיה דרב הלכה כדברי האומר כולם גרים הם.

[ג] צ"ב הך דיעה דכולם גרים הם הא למעשה נתגיירו שלא לשם שמים אלא משום דבר צדדי, ומ"ט יועיל הגירות.

- א. הנה האחרונים והפוסקים הקשו למסקנא דלהלכה כולם גרים, הא לא נתגיירו אלא לממון, ולמה יחול הגירות.
- ב. וכולם הביאו דברי הרשב"א שפ"י דכיון דנתגיירו וקבלו עליהם 'חזקה הוא דאגב אונסייהו גמרו וקבלו' ואע"ג דמחמת האונס הוא גירות הוא אליבא דרבנן, ומוכח דהטעם דהוי גירות משום דמסתמא קיבלו בלב שלם. [וביאר בדבר אברהם (ח"ג סי' כ"ח) דכיון דמחמת אותו דבר הוא מסכים להגירות אז על כרחו הוא יודע דיצטרך לנהוג כישראל ולכן בהכרח הוא מסכים לגמרי להיות גר, ונ"מ דבזה"ז דליכא הכרח להיות שומר תורה ומצות, א"כ ליכא הך אונס, וכן כתבו עוד פוסקים].
- ג. באחיעזר (ח"ג סי' כ"ז אות ג') דן בנתגייר לשום אישות וחוששין שאין כוונתו בלבו להתגייר, האם אמרינן דברים שבלב אינן דברים וחל הגירות. וכתב דמהרשב"א משמע דלא אמרינן דברים שבלב, אלא צריך חזקה שנתגייר וקיב.
- ד. וכן הוכיח מר' נחמיה מ"ט אינן גרים וביאר 'דשאני גירות מכל הקנינים דעצם קבלת המצות והגירות הוי דברים שבלב וכל זמן שלא נתגייר בלב שלם לא הוי גר'.
- ה. וכן מפורש בהגהות מרדכי שכתב דהא דקי"ל דכולם גרים הוא רק כשאחרי כן אנו רואים שמיישרים דרכיהם.
- ו. וכן דייק האחיעזר (שם) בהרמב"ם (איסוי"ב פ"ג הי"ז) והשו"ע (סי' רס"ה סעיף י"ב) דגר שלא בדקו אחריו ומל וטבל יצא מכלל הנכרים וחששים לו עד שתתבר צקותו. ומוכח להדיא דצריך שיראו בסוף שהיה דעתו בלב שלם להתגייר.
- ז. וכ"כ בשו"ת אמרי יושר (סי' קע"ו) דכל שיודעין שאין כוונתו להתגייר עם קיום התורה אינו גר, והוסיף מהרמב"ם בהל' ט"ו שכתב דאלו גרים שנתגיירו בימי דוד ושלמיה בפני הדיוטות היו ב"ד הגדול חוששין לשהם לא דוחין אותן אחר שטבלו מכל מקום ולא מקרבין אותן עד שתראה אחריתם.
- ח. וכן נקט באג"מ (ו"ד א' סי' קנ"ז) דגר שלא קבל עליו מצות אינו גר כלל אף בדיעבד ואפילו אם אמר בפיו שמקבל המצות. והא דמהני לשם אישות (בסוגיין) איירי שבשביל האישות קבל עליו מצות באמת.
- ט. באחיעזר הוכיח כנ"ל, מהרמב"ן והרשב"א שפ"י הלזות שפתיים שיאמרו שנתגיירו שלא לשם שמים [בה"א של הגמ'] והקשה הא בדיעבד כולם גרים ומהו הלזות שפתיים, וכי משום דהב"ד עבר על דין לכתחיה יש לעז, וע"כ דהלעז הוא דלכו"ע בעינן בגירות בלב שלם ולא אמרינן דברים שבלב, וא"כ אם מעשה לא נתכוונו להתגייר שפיר אינו גירות.